УДК: 338.43

Азуркін В.О., кандидат с.-г. наук
Поліщук І.С., кандидат с.-г. наук
Дідур І.М., кандидат с.-г. наук
Вінницький національний аграрний університет

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОЩУВАННЯ СОНЯШНИКУ ТА РІПАКУ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Проведено дослідження стану виробництва соняшнику та ріпаку у Вінницькій області. Визначено основні напрями розвитку вирощування даних культур на перспективу.

Ключові слова: *соняшник, ріпак, аграрний сектор, біопаливо.*

Особливо актуальним на даний час є вивчення ринку олійних культур, так як продукція цього сектору виступає не лише як предмет внутрішньої і зовнішньої торгівлі, а також як біосировина для задоволення потреб в альтернативних видах палива.

Виробництво олійних культур займає одну із лідируючих позицій в структурі виробництва продукції рослинництва та й загалом всього сільськогосподарського виробництва України. В структурі валової продукції сільського господарства на дані культури в середньому припадає до 35% від загального обсягу виробництва у всіх категоріях господарств. Для сільськогосподарських підприємств, головних виробників даної продукції, відповідна частка ще вища і досягає 60%.

Проблемі вирощування олійних культур як біосировини, виробництва і застосування біопалив присвячено ряд публікацій вітчизняних вчених: Г.М. Калетника, О.О. Митченок, О. Бородіної, М. Кобець, Г. Ковтун, Б. Оверченко та ін.

Стабільно високий попит, що в більшості своїй формується світовим ринком, та високий рівень цін, який забезпечує високу рентабельність виробництва – це два основних фактори, які впливають на формування ринку олійних культур. Основним споживачем олійної сировини виступає вітчизняний олійно-жировий комплекс, який має величезний експортно-орієнтовний переробний потенціал, завдяки якому Україна посідає третє місце в світовому рейтингу після Аргентини та Росії, забезпечуючи від 7 до 12% світового виробництва соняшнику.

Зростаючі харчові потреби населення та біодизельна промисловість, що стрімко розвивається, також формують безпрецедентний попит на олійні культури. В основному олійно-жирова галузь орієнтована на виробництво насіння та продуктів його переробки. До основних олійних культур, які вирощуються у Вінницькій області, відносять: соняшник та ріпак.

Соняшник, головна культура в структурі вітчизняного виробництва олійних. У загальному обсязі виробництва олійних культур в Україні він займає близько 70%, а в структурі посівних площ не менше 10%, а іноді навіть доходить до 50%.

Поліпшення якості ріпакової олії викликало збільшення попиту на неї в усьому світі. Ріпакова олія посідає третє місце за обсягами світового виробництва рослинних олій після пальмової та соєвої. Площі культивування ріпаку в світі збільшуються й донині, проте частка цієї культури в загальному обсязі виробництва олійних дорівнює

близько 12%. Ріпак поширений в Європі, Азії, Америці й Австралії. Потенціал подальшого збільшення світового виробництва ріпаку не вичерпаний: можливе розширення його посівів, зокрема в Україні та Росії, за наявності високого попиту на цей вид олійної сировини.

Достатньо великий відсоток ріпакової олії (10 років тому був на рівні 10%, останнім часом – до 30%), використовують на технічні цілі. Причому, завдяки використанню з технічною метою, зростає переробка ріпаку, стимулюючи виробництво цієї олійної культури.

Насіння ріпаку на біодизель в Україні почали переробляти лише в останні роки. Повна достовірна інформація про стан виробництва біодизелю в нашій державі відсутня. За різними оцінками, понад 40 об'єктів із виробництва біодизелю (міні-заводи або дослідні установки) працювали в 12 областях і виробили близько 20 тис. тонн продукції переважно для задоволення власних потреб. Дані обсяги досить малі порівняно зі світовим виробництвом біодизелю.

Метою нашого дослідження є аналіз стану та перспектив вирощування олійних культур, а зокрема соняшнику та ріпаку в Вінницькій області, а також розгляду можливості використання даних олійних культур як біосировини для виробництва біодизелю.

Серед всіх видів сільськогосподарської продукції ринок олійних культур залишається найстабільнішим. В середньому за останні 7 років рівень рентабельності виробництва олійних культур був вище 50%, а останні 3 роки більше 100%.

Зростання виробництва олійних культур, зокрема соняшнику та ріпаку, у Вінницькій області в останні роки обумовлено, в основному, збільшенням посівних площ, які перевищують науково-обгрунтовані норми в сівозмінах. Структура посіву олійних культур у Вінницькій області представлена в таблиці 1.

Таблиця 1. **Структура посіву олійних культур у Вінницькій області**

Роки	Всього посіяна площа, тис. га	У тому числі			
		соняшник		ріпак	
		тис. га	%	тис. га	%
2000	1571,8	53,5	3,4	40,6	2,6
2005	1389,8	81,4	5,9	16,0	1,2
2008	1525,1	119,8	7,9	135,6	8,9
2009	1527,5	109,1	7,1	127,8	8,4
2010	1543,4	165,3	10,7	45,0	2,9

Із таблиці 1 видно, що площі посіву соняшнику з 2000 року по 2005 рік збільшилися на 27,9 тис.га або на 2,5% від всієї площі посіву сільськогосподарських культур. Із 2005 по 2010 рр. площі посіву збільшилися на 83,9 тис.га або на 4,8 % від всієї площі посіву сільськогосподарських культур. За період з 2000 по 2010 роки площа посіву під соняшником збільшилась на 111,8 га (з 53,5 до 165,3 га), що більше ніж в три рази.

Площі посіву під ріпаком з 2000 по 2005 рр. зменшилися на 24,6 тис.га. Проте у 2009 році площі посіву під ріпаком становили 127,8 тис.га, що на 87,2 тис.га більше, ніж у 2000 році, або на 5,8 % від усієї площі посіву, та на 111,8 тис.га більше, ніж у 2005 році, або на 7,2 %. У 2010 році площі посіву під ріпаком становили 45 тис.га, що

зумовлено несприятливими умовами зимівлі. За рахунок цього збільшилася істотно площа посіву під соняшником.

Основне збільшення площ під даними культурами зумовлено, як було сказано вище, за рахунок збільшення попиту на дані культури та збільшенням закупівельної ціни. Проте, для досягнення більшого прибутку недостатньо неконтрольовано збільшувати площі посіву культур, а і збільшувати врожайність насіння за рахунок удосконалення технологічних прийомів вирощування та впровадження більш урожайних та інтенсивних сортів та гібридів у виробництво. Урожайність насіння соняшнику та ріпаку у Вінницькій області за останні роки представлено в таблиці 2 (рис. 1).

Таблиця 2 **Урожайність олійних культур у Вінницькій області, т/га**

№ з/п	Роки	Культура	
		соняшник	ропак
1	2000	1,30	0,91
2	2005	1,10	1,36
3	2008	1,83	2,48
4	2009	2,09	2,15
5	2010	1,68	1,79

Із таблиці 2 видно, що врожайність насіння соняшнику по Вінницькій області за 2000 – 2010 рр. коливається в межах від 1,1 до 2,09 т/га. Найнижчий рівень урожайності відмічається у 2000 та 2005 роках – 1,3 та 1,1 т/га, відповідно. Починаючи із 2008 року врожайність насіння збільшується до 2,09 т/га у 2009 році та 1,68 т/га у 2010 р. Аналогічна картина відмічається і у ріпаку. Так у 2000 та 2005 роках урожайність насіння ріпаку становила 0,91 та 1,36 т/га, відповідно. У 2008 р. врожайність насіння становила вже 2,48 т/га із деяким зменшенням до 2010 р на 0,69 т/га.

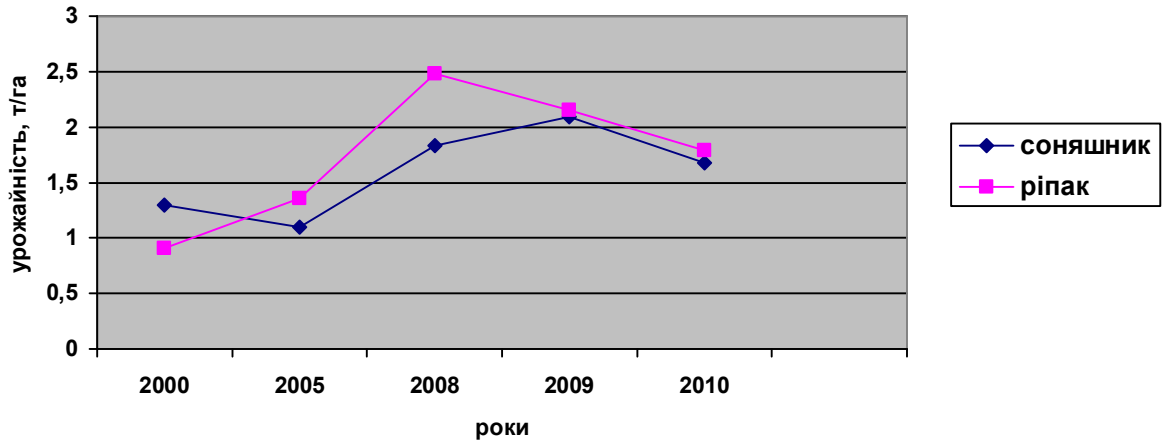

Рис. 1. Урожайність олійних культур у Вінницькій області

Протягом останніх років обсяги виробництва олійних культур зростають, а їх асортимент диверсифікується відповідно до попиту світового аграрного ринку. Як в Україні, так і в Вінницькій області, основною олійною культурою залишається

соняшник, олія якого використовується для задоволення харчових потреб населення та на експорт. Насіння ріпаку переважно експортується як сировина через незначні обсяги переробки.

Найближчі роки виробництво олійних культур в Україні (зокрема, ріпаку) буде рости з огляду на великий попит, гарантований збут та привабливі ціни.

Головна умова забезпечення конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках олійних культур – перехід до прогресивних високоефективних технологій виробництва.

З огляду на вище сказане, до 2015 року є доцільним зменшити площі посіву під соняшником та збільшити під ріпаком таким чином, щоб загальна площа становила близько 220 тис. га (табл. 3).

Таблиця 3 **Прогноз виробництва олійних культур у Вінницькій області на 2015 рік**

Роки	Соняшник		Ріпак	
	площа, тис. га	урожайність, т/га	площа, тис. га	урожайність, т/га
2000	53,5	1,30	40,6	0,91
2005	81,4	1,10	16,0	1,36
2010	165,3	1,68	45,0	1,79
2015	140,0	2,50	80,0	3,00

Так, як соняшник є культурою, яка інтенсивно виснажує грунт, і в сівозміні повертати на попереднє місце його потрібно не раніше як через 4-5 років, тому площі посіву під ним рекомендується зменшити до 140 тис.га. Площі посіву під ріпаком можна збільшити до 80 тис. га, оскільки в зв'язку із зменшенням площ під зернобобовими культурами, він є добрим попередником під озимі зернові культури, зокрема озиму пшеницю.

При цьому обов'язковою умовою є збільшення врожайності насіння соняшнику до 2,5 т/га та ріпаку до 3,0 т/га в середньому по Вінницькій області. Збільшення врожайності даних культур можливе за рахунок застосування інтенсивних та ресурсозберігаючих технологій, цільового використання мінеральних та збільшення норм внесення органічних добрив, впровадження інтегрованих систем захисту сільськогосподарських культур та використанням адаптивних, високоврожайних сортів та гібридів вітчизняної та зарубіжної селекції.

При дотриманні вище сказаного на 2015 рік прогнозовані обсяги виробництва насіння соняшнику та ріпаку можуть становити біля 600 тис. т (табл. 4).

Таблиця 4. **Прогнозовані обсяги виробництва насіння олійних культур по всіх категоріях господарств у Вінницькій області на 2015 рік, тис.т**

№ з/п	Роки	Культури	
		соняшник	ріпак
1	2000	69,55	36,95
2	2005	89,54	21,76
3	2010	277,70	80,55
4	2015	350,00	240,00

Таким чином, завдяки продуманій державній політиці, поступового та стабільного збільшення врожайності насіння культур, збалансованістю між попитом та пропозицією на соняшник та ріпак, цілком реально до 2015 року у Вінницькій області без особливо великих зусиль отримувати до 350 тис. т насіння соняшнику та до 240 тис.т насіння ріпаку.

Література

1. Калетник Г.М. Розвиток ринку біопалив в Україні: Монографія / Калетник Г.М. – К.: Аграрна наука, 2008. – 464 с.
2. Оверченко Б. Перспективи та проблеми виробництва біодизелю в Україні / Б. Оверченко // Пропозиція. – 2009. – № 3. – С. 110-115.
3. nbuv.gov.ua

Summary

The Modern consisting and prospects of growing of sunflower and rape of the Winnitca area / Azurkin V.O., Polischuk I.S., Didur I.N.

In the article research of the state of production of sunflower and rape is conducted in the Winnitca area. Certainly basic sending of development of growing of these cultures to the prospect.

Key words: sunflower, rape, agrarian sector, biopropellant.

УДК 504 (282.2+282.247.314)

Алєксєєв О.О., магістрант
Фіщук Б.П., кандидат с.-г. наук, доцент
Вінницький національний аграрний університет

СУЧАСНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ БАСЕЙНУ РІЧКИ ДНІСТЕР

Наведено результати моніторингу стану води річки Дністер в межах Вінницької та Хмельницької області під час здійснення щорічної планової перевірки державною екологічною інспекцією у відповідних областях.

Ключові слова: *річка Дністер, промисловість, зрошення, обводнення, гідроенергетика, рибне господарство, рекреація.*

Вода найбільш поширена в біосфері речовина. Вона в природі перебуває в безперервному русі, постійно відбувається водообмін між різними частинами гідросфери. Можна виділити три найважливіші шляхи її переміщення: загальну циркуляцію в атмосфері, морські течії і річний стік.